

12. Çocuk edebiyatı eserlerinde mitik görünüm: “Yeşim Taşı Efsanesi Gizemli Kitap” örneği¹

Funda BULUT²

Şahin ŞİMŞEK³

APA: Bulut, F. & Şimşek, Ş. (2022). Çocuk edebiyatı eserlerinde mitik görünüm: “Yeşim Taşı Efsanesi Gizemli Kitap” örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 173-192. DOI: 10.29000/rumelide.1164051.

Öz

Erken dönemde hem evrenin kökenini, geçmişini hem de insanoğlunun yeryüzündeki serüvenini tanımlamaya, anlamaya ve yorumlamaya çalışan mitler, zamansız bir yaratılış öyküsüdür. Hayatın temel konularını tanımlayan mitler, insan doğasını açıklamaya çalışırken insanlığın kendi dünyasını nasıl gördüğünü ortaya çıkarır. İnsanoğlunun ortak kaderini, inançlarını, uygulamalarını anlamasına doğanın güçlerini keşfetmesine yardım ederek insan olarak kim olduğumuz ve hayatın anlamının ne olduğu gibi temel sorulara cevap arayan mitler, birkaç farklı işleve hizmet eder. Bunu gerçekleştirirken dünya üzerinde her kültür mitolojide aynı temel temaları işlese de her millet kendi kültürüne özgü isimler ve açıklamalar kullanır. Bu zihinsel üretimin kavranmasında edebiyat, geniş imkânlar sağlar. Çocuk için mitler, hem hayal güçlerini besleyerek kendi köklerini anlamalarına yardım eden hem de yaşadıkları sorunlara farklı çözüm önerileri getirerek gelişmelerini destekleyen bir disiplindir. Dünyayı doğrusal olmayan terimlerle algılayan çocuğun bakış açısından ele alındığında mitik unsurlarla örülmüş bir edebiyat, çocuğun kültürel değerlerini tanıyarak kendi köklerini kavramasına katkıda bulunur. Bu yönüyle mitik ögeler açısından oldukça zengin içeriğe sahip eserlerden biri de Ömer Ünal'ın *Yeşim Taşı Efsanesi- Gizemli Kitap* adlı eseridir. Türk mitolojisine ait birçok ögenin, Türk kültürüyle ilgili karakterler ve olaylarla anlatıldığı eserde kültürümüzdeki inanç ve ritüeller sembolik bir dille verilir. Çalışmada önce serinin ilk eseri olan *Yeşim Taşı Efsanesi -Karanlık Dünyaya Yolculuk* ve ardından çalışmanın esas konusu olan *Yeşim Taşı Efsanesi -Gizemli Kitap* tanıtılmış, ardından mitik ögelerin kurgu dünyasındaki işlevi ve anlamı üzerinde durulmuştur. Mitik ögelerin esere yansıyan görünümü sınıflandırdıktan sonra mitik ögelerin anlamları ve sanat eserindeki fonksiyonları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mit, Türk Mitolojisi, Çocuk Edebiyatı, Yeşim Taşı Efsanesi Gizemli Kitap

Mythic appearance in children's literature: The example of “Yeşim Taşı Efsanesi Gizemli Kitap”

Abstract

The myths that try to define, understand and interpret both the origin and history of the universe and the adventure of human beings on earth in the early period is a timeless creation story. Myths, which

¹ Bu makale, 11-15 Mayıs 2022 tarihlerinde İzmir-Çeşme’de düzenlenen Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu- EYFOR-XIII Kongre’sinde sunulan aynı adlı bildirinin genişletilmiş hâlidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Kastamonu, Türkiye), fbulut@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7101-3496 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.08.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1164051]

³ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Kastamonu, Türkiye), ssmsek@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4433-0004

define the basic issues of life, reveal how humanity sees its own world while trying to explain human nature. Myths serve several different functions, seeking answers to fundamental questions such as our identity as human beings and the meaning of life, by helping human beings understand their shared destiny, beliefs, practices, and discover the forces of nature. While doing this, every culture in the world uses the same basic themes in mythology, but every nation uses names and explanations specific to its own culture. Literature provides wide possibilities for understanding this mental production. For children, myths are a discipline that not only helps them understand their roots by feeding their imaginations, but also supports their development by suggesting different solutions to the problems they experience. When considered from the point of view of the child who perceives the world in non-linear terms, a literature woven with mythical elements contributes to the child's understanding of his own roots by recognizing his cultural values. In this respect, one of the works with a very rich content in terms of mythical elements is Ömer Ünal's *The Legend of the Jade Stone - The Mysterious Book*. In the work, in which many elements of Turkish mythology are described with characters and events related to Turkish culture, beliefs and rituals in our culture are given in a symbolic language. In the study, the first work of the series, *Yeşim Taşı Efsanesi -Karanlık Dünyaya Yolculuk*, and then the *Yeşim Taşı Efsanesi -Gizemli Kitap*, which is the main subject of the study, were introduced, and then the function and meaning of the mythical elements in the fictional world were emphasized. After classifying the appearance of the mythical elements reflected in the work, the meanings of the mythical elements and their functions in the work of art were tried to be revealed.

Keywords: Myth, Turkish Mythology, Children's Literature, *Yeşim Taşı Efsanesi -Gizemli Kitap*

Giriş

*"Göremediklerimizi yok saymak kolay.
Ashında zihnimizde kurguladıklarımız,
bizlere mazinin birer bellek mirası olabilir miydi?"(...)*

*"Tüm yolculuklar ashında insanın kendine doğru attığı adımlarla başlar,
sen atalarını tanıdıkça daha büyük işer yapmak için
aklında ve ruhunda saklı gücü bulacaksın!"*

Ö. Ünal

Evrenin kökenini, geçmişle birlikte insanoğlunun yeryüzündeki serüvenini tanımlamaya, anlamaya ve yorumlamaya çalışan mitler, "Her zaman bir 'yaratılış'ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder" (Eliade, 2011, s. 16). İnsan doğasını açıklamaya çalışırken insanlığın kendi dünyasını nasıl gördüğünü ortaya çıkaran mitler, hayatın temel konularını tanımlama işlevini üstlenir. İnsanoğlunun ortak kaderini, inançlarını, uygulamalarını anlamasına doğanın güçlerini keşfetmesine yardım ederek insan olarak kim olduğumuzu ve hayatın anlamının ne olduğunu bulmaya çalışan ve yaşamın kökenindeki öze cevap arayan mitler, birkaç farklı işleve hizmet eder. Bunu gerçekleştirirken dünya üzerinde her kültür mitolojide aynı temel temaları işlese de her millet kendi kültürüne özgü isimler ve açıklamalar kullanır. Bu zihinsel üretimin kavranmasında edebiyat, geniş imkânlar sağlar.

Northrop Frye göre "edebiyatın kaynağı mittir. Edebiyat tarihi, bu süreci yeniden yakalamayı amaçlar" (Boynukara, 1197, s. 173). Bu yönüyle bakıldığında edebiyat tarihinde ilk anlatılardan biri olma rolü ile başlangıç çizgisini oluşturan mitler, tarih boyunca hem kendi kimliğini korumaya devam ederken hem

de derin ve çok katlı anlam yapısıyla anlatılara ilham kaynağı olmaktadır. “Mitolojik anlatı veya mitik karakter edebî metinden hiçbir zaman dışlanamaz. Aksine o, muhakkak bir şekilde edebî metinlerde yer almaktadır” diyen Tökel (2012, s. 2) “Edebiyat Mitolojinin Mitoloji Edebiyatın Neresinde” başlıklı yazısında bu konuya şöyle açıklık getirir: “Metinde mitoloji aramak, eserde mitolojik varlıklara, nesnelere, tarih ve mekânlara, kişi ve hâdiselere gönderme yapılıyor mu yapılmıyor mu bakmak demektir. Bu da ancak iki yolla yapılabilir bu mitolojik göndermeler metnin ya derin yapısında yer alır yahut da yüzey yapısında.” Modern edebiyat farklı şekillerde mitlerden beslenmeye devam etmekle birlikte özellikle roman türü mitlerden farklı biçim ve derecelerde yararlanır. Modern edebiyatın mitle ilişkisini açıklamaya çalışan Eliade, modern dünyada mitin yerini romanın aldığını ileri sürer. Ona göre vurgulanması gereken nokta, “anlatısal düzyazının, özellikle de romanın, modern toplumlarda, geleneksel ve popüler toplumlardaki mitler ve masalların ezberden okunmasının yerini almış olmasıdır. Dahası, bazı modern romanların ‘mitsel’ yapısı ortaya çıkartılabilir, mitolojiyle ilgili büyük temaların ve kahramanların yazın alanında varlıklarını sürdürdükleri kanıtlanabilir” (Eliade, 2011, s. 231-232). Bir başka deyişle “mitin anlatma işleviyle edebiyatın açıklama ve ortaya çıkarma (keşfetme) işlevleri birleşerek, edebiyat ile mitler arasındaki ilişki sürekli hale gelir” (İşler, 2015, s. 188). İnsanın varoluşundan itibaren hayata, evrene ve yaradılışa ait bütün gerçeklerini, deneyimlerini kendi düşünce sistemi içinde tahkiye unsuruyla birleştirme arzusuyla ortaya çıkan mitler, dönüşerek farklı biçimlerde birçok edebî türe taşınır. Özellikle de romanlarda bu taşınma süreci, “yapı ögesi, metnin kurgu ögesi, motifler, semboller, estetik öge ve daha çok da metinler arasılık çerçevesinde” gerçekleşir (Gariper & Küçükcoşkun, 2012, s. 36-37).

Çocuklar için mitler, hem hayal güçlerini besleyerek kendi köklerini anlamalarına yardım eden hem de yaşadıkları sorunlara farklı çözüm önerileri getirerek gelişmelerini destekleyen bir disiplindir. “Sayısız araştırmacı mitlerin oluşumunu anlamının, asıl kaynağa, yani bireysel hayal gücü yeteneğine gitmemizi gerektirdiğini vurgulamıştır. Şu da gösterilmiştir ki bu hayal gücü yeteneği aktif ve kontrolsüz taşkınlık halinde sadece çocuklukta bulunur. Bu nedenle, genel olarak çok daha karmaşık ve daha yetersiz mitolojik ve artistik hayal gücünü anlamayı kolaylaştırmak için, ilk olarak çocuğun hayal gücü incelenmelidir” (Rank, 2016, s.75). Çocukların hayal dünyasının zenginliği ve genişliği göz önünde bulundurulduğunda mitolojiden beslenmiş edebî türler, çocuk muhayyilesinin genişlemesine katkı sağlayacaktır. “Büyük fanteziler, mitler ve masallar gerçekten de rüyalara benzer; bilinç dışından bilince seslenirler, bilinçdışının diliyle, simgeler ve arketiplerle. Kelimeler kullansalar da, müzik gibi işlev görürler; sözel akıl yürütmeyi devre dışı bırakıp doğrudan söylenemeyecek kadar derinde yatan düşüncelere giderler” (K. Le Guin, 2002, s. 32). Özellikle de kökeni mitlere, efsanelere, destanlara ve masallara dayanan edebî ürünler, zaman kavramlarını aşarak çocuğun düşsel bir âlem oluşturmasını sağlar.

Masal, destan, halk hikâyesi gibi sözlü kültür ürünlerine yerleşen ve dönüşen mitler, milletlerin ortak hafızasında yaşamaya devam ederler. Bu yönüyle mitler ve efsaneler çocuğun gelişim özelliklerine göre dikkatli bir seçimle ve özenli bir dille kurguya dâhil edildiğinde çocukların kültürlerini tanımasına fırsat tanıyan kimi zaman eğitici kimi zaman öğretici bir işlev de üstlenebilirler. Bir başka taraftan bakıldığında mitik unsurlarla örülü yazın, kolektif bilincin şekillenmesine katkı sağlar ve kişisel bilinçaltının şekillenmesinde –yazarın öngörüsüyle- önemli bir görev üstlenir. Çünkü insan, mitik öğelerde kendi gerçeğini bularak iç ve dış dünya arasındaki bağı kurar. Jung’a göre mitler, “ilksel imgelerdir” ve “tüm insanlığa mal olmaları sebebiyle evrensel olanı kişiselle, geneli özelle kaynaştırıp, kişiye has bir görünümde ortaya çıkarlar” (Stevens, 1999, s. 50). Bu açıdan bakıldığında kolektif bilinçdışıyla bağlantılı olduğu kabul görülen mitler, bireyler arasında bilgi aktarımını gerçekleştirir ve kuşaklararası iletişim ağı kurarak imgesel bir bellek oluşturur. Dünyayı kendi terimleriyle algılayan

çocuğun bakış açısından ele alındığında mitik unsurlarla örülü bir yazın, çocuğun evrensel ve kültürel değerleri tanıyarak kendi köklerini kavramasına katkıda bulunur. Masal, destan, efsane ve mitik hikâyelerden yararlanılarak tarihî olaylarla örülü kurgular, sözlü geleneğin anlatılarını dinlemekten uzaklaşan çocukların kendi kolektif bilinçaltını oluşturmaya yardım ederek eğlenirken bilgi edinmesine katkı sağlayacaktır. Bu noktada "tarihsel bağlamda mitlerde ve masalarda görülen olağanüstü ya da metafizik yönelimin modern anlatı türleri"ni (Kavalcı, 2019, s. 1) içerisinde taşıyan fantastik edebiyat çocukların okuma kültüründe önemli bir işlev üstlenmektedir.

Dünyada fantastik çocuk edebiyatının popüler eserlerine ve çok okunanlar listelerine bakıldığında evrensel mitleri, efsaneleri ve folklorik öğeleri modern dokunuşlarla kurguya ekleyerek mitolojiyi edebiyata taşıyan büyü ve çekici bir dünya yaratmayı başaran birçok yazar örneği görülmektedir. Tüm dünyada fantastik kitapların en çok satan kitaplar olması içinde olma nedenini bu tür kitapların yaşanan sosyal gerçekliğin yansımaya bağlayan Neydim, (2004, s. 79- 80) konuya açıklık getirirken fantastik edebiyatın farklı bir işlevine dikkat çeker. Yazara göre fantastik, bir yönüyle çocuğun kendi sorunlarıyla gerçeküstü bir düzlemde karşılaşmasını sağlamakta ve ruhsal rehabilitasyon işlevini de yerine getirmektedir. Konuyu -farklı yönleriyle- çok tartışılan Harry Potter üzerinden örneklendiren yazar, özünde okul korkusuna dayanan bu fantastik metnin çocuğun korkularına seslendiğini ve bu sorunlarla mücadele etme gücü verdiği için de onu çok okunan bir kitap yaptığını ileri sürer. Buna ek olarak işin özünde, fantastik edebiyatın beslediği mitlerin psikolojik işlevleri de göz ardı edilmemelidir. Yaşadığımız, toplumlarımızı ortak kimlik ve amaç metaforlarıyla birbirine bağlayan mitler, bireysel psikolojilerin dengelenmesine yardımcı olur. Ayrıca mitler, hikâyeler ve hikâye anlatımı ile ilişkili derin psikolojik mekanizmalar, sadece kendini tanımanın değil, aynı zamanda çocukların sosyal ve toplumsal bilgilerinin gelişimini de kolaylaştırır (Cajete, 2017 s. 114, 116). Fantastik romanda yer alan mitik hikâyelerdeki cesaret ve güç imtihanları çocuğa korkularıyla yüzleşme fırsatı, sorunlarla baş edebilme gücü ve problem çözme becerisi aşılayabilir. Bunun yanında destansı/mitik kahramanlarla kendini özdeşleştiren çocuk, empati kurma, duyguları-davranışları anlama ve ilişkileri analiz etme gibi özellikler kazanabilir. Böylelikle çocuk örnek aldığı karakter aracılığı ile iyiyi kötüyü fark eder, olaylar üzerine düşünür bunun sonucunda analiz etme, karar verme becerileri gelişirken değerler konusunda da farkındalık kazanabilir.

Türkiye’de fantastik çocuk kitaplarının sayısı ve okuma oranı günden güne artmakla birlikte çeviri kitapların popülerliği Türk fantastik çocuk yazını ve Türk mitolojisi konusunu tekrar gündeme getirir. Çalışkan ve Bayraktar’ın (2021, s. 1561) Türk Mitolojisi ve Fantastik Çocuk Yazını İlişkisi’nde belirttiği gibi "fantastik çocuk kitaplarının çoğunun çeviri kitaplar olması ve burada yer alan mitolojik unsurların farklı milletlere ait olması çocukların milli benliklerine uzak yaşamaları tehdidi" üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir noktadır. Çocuklarda ve gençlerde mitoloji denildiğinde ilk akla Yunan ve İskandinav mitlerinin gelmesi ve Türk mitolojisinin varlığının çocuklar tarafından tanınmaması millî bilincin özünden uzaklaşılması anlamına gelir ki bu da kültürel kimlik açısından ciddi bir soruna işaret eder. Bu bağlamda her kavmin millî kültürünü oluşturan mitlerin bir bilgi kaynağı olduğunun unutulmaması ve Türk mitolojisinin de sistemli bir şekilde araştırılarak Türk kültür tarihi içindeki yerinin ortaya konulması ve dünyaya tanıtılması gerekmektedir. Türk mitolojisinin yazılı belgelere aktarılan birikiminden ziyade yazıya geçmeyen canlı olarak yaşatılan birçok mitolojik olgunun varlığının farkına varmak bile onun zenginliğini gözler önüne sermektedir. Türklerin inanç sistemlerinde ve kültür kodlarında yer alan bu zenginliğin sanat eserlerine taşınması, yazarların çocukların ve gençlerin Türk mitolojisiyle buluşturulmaları, somut olmayan kültürel hafızanın oluşması açısından büyük önem arz etmektedir. Çağımızda çocukların kendi mitolojilerini tanımlarının popüler, kolay ve hızlı yollarından birinin de didaktik bir amaç taşımaya da yarattığı, büyü ve dil, estetik zevk ve hazla edebiyat olduğu

unutulmamalıdır. Bu yönüyle Türk Mitolojisine yaslanarak kurgulanan özellikle de bazı bölümlerde Altay Yaratılış mitinden esinlenmesi nedeniyle birçok mitik ögeyi bünyesinde barındıran Ömer Ünal’ın 2021 yılında yayımlanan *Yeşim Taşı Efsanesi-Gizemli Kitap* adlı eseri dikkat çeker. Fantastik anlatı düzleminde karşılık bulan ve on yaş üzeri çocuklar için yazılmış olan bu romanda Oğuz adlı karakterin günümüzden geçmişe, geçmişten günümüze yaptığı fantastik yolculuklarla mitik yapı görünür kılınır.

Yeşim Taşı Efsanesi- Karanlık Dünyaya Yolculuk kitabının devamı olan *Yeşim Taşı Efsanesi- Gizemli Kitap*, toplam on iki bölümden oluşan bir çocuk romanıdır. Roman Oğuz ve arkadaşlarının Türk ülkesini Erlik Han’ın zulmünden kurtarmaya çalıştığı sırada atıldığı olağandışı serüvenin öyküsünü ele alır. *Gizemli Kitap*’ta romanın adından başlayarak Türk mitolojisindeki kutsal varlıklarla metinler arası bağın kurulacağı, kitabın giriş kısmında anlatılanlarla da mucizevî olaylara tanıklık edileceği en başından sezdirilir. Ömer Ünal, kurguladığı karakterle bir taraftan iklim değişikliği ve salgın gibi çağın önemli sorunlarına değinirken diğer taraftan mitolojik öykülerin yol göstericiliği ile Türk mitinin önemli yapı taşlarını çocuklara tanıtır. Bunun yanı sıra ana karakter Oğuz’la gücü simgeleyen Oğuz Kağan’a gönderme yapılır ve Türklerin efsanevi atasının mücadelesi ile Oğuz’un kendi ülkesini kurtarma mücadelesi arasında paralellik kurularak Türk tarihinde kahraman kimliği ve ideal lider/yönetici prototipi üzerine okuyucu düşündürölmek istenir.

Yöntem

Araştırma modeli

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden tarama modelinde bir çalışmadır. Nitel araştırma sayısal olmayan verilerin anlamlandırıldığı bir gözlem yöntemidir. Karasar’a (2012, s. 77) göre tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan insan ya da nesne, kendi şartları içinde nasıl varlığını sürdürürse o şekilde tanımlanmaya çalışılır.

Veri toplama aracı

Verilerin elde edilmesinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini” (Yıldırım & şimşek, 2011, s.187) içerirken doküman incelemesi ya da belgesel tarama “belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar” (Karasar, 2012, s.77). Çalışmada yazar ve halk bilimcisi Ömer Ünal’ın çocuk edebiyatı sahasına yönelik olarak kaleme aldığı Yeşim Taşı serisinin ikinci kitabı olan *Gizemli Kitap* adlı eserin Aralık 2021’de yapılan ilk baskısı okunmuş, eser mitik unsurlar bağlamında incelenmiştir.

Verilerin analizi

Doküman incelemesi yoluyla elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinin amacı, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlar ile ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım & şimşek, 2011, s.227). Bu çalışmada Ömer Ünal’ın *Yeşim Taşı Efsanesi-Gizemli Kitap* adlı eserindeki Türk mitolojisine ait unsurlar tespit edilmiş, eserin mitik unsurlarla bağının nasıl kurulduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler tasnif edilmiş ve içerik analizi ile yorumlanmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için her iki araştırmacı tarafından bir ay ara verilerle eser iki defa okunmuş, fişleme tekniği ile kayıt altına alınan ve tasnif edilen veriler karşılaştırılmıştır.

Bulgular ve yorumlar

"Yeşim Taşı efsanesi: Gizemli Kitap"ta yer alan Türk mitolojisine ait unsurlar

1. Yeşim Taşı

Kitaba adını veren ve "yada" ismiyle de bilinen yeşim taşı, Türk mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen nesnelere biridir. Farklı anlatılarda yeşim taşının neden kutsal olarak kabul edildiğine ve Türk milleti için nasıl bir önem arz ettiğine birçok kez değinilir. Yeşim taşının mitlerdeki bu farklı anlamlarına açıklık getirilen Fantastik Çocuk Yazınında Türk Mitolojisinin Bulunma Durumu: Yeşim Taşı Efsanesi Örneği adlı makalede taşın özellikleri detaylı bir şekilde anlatılırken bu özelliklerin kurguda nasıl işlendiğine de dikkat çekilir. Bahsi geçen çalışmada Türklerin atalarına Tanrı'nın göklerden armağan edildiğine inanılan yeşim taşının yağmur ve kar yağdırma, rüzgâr estirme gibi doğa güçlerine sahip olması, Türklere savaşlarda yardım etmesi, Türklerin elinde bulunduğu sürece Türklerin dünyanın hâkimi olacağına inanılması gibi birçok nedenden dolayı sihirli ve kutsal sayıldığına değinilir. Bundan hareketle yeşim taşının kitaba ad olarak verilmesinin yazarın Türk mitolojisindeki anlamından yola çıkarak bu tercihte bulunduğu ve olay kurgusunda da bunu kullandığının altı çizilir (Çalışkan & Bayraktar, 2021, s. 1563).

Çalışmamıza konu olan serinin ikinci eseri *Gizemli Kitap*'ta da ana başlığa taşınan yeşim taşı, bahsi geçen özellikleriyle kurgudaki yerini alır. *Karanlık Dünya* kitabında türlü maceralar atlatan Oğuz ve arkadaşları Tamer Öğretmen'in yardımıyla Karanlık Orman'a ulaşarak dostluk ve samimiyetin simgesi Hacı Bektaş-ı Veli'nin son emanetçisi olduğu yeşim taşı ele geçirerek felaketleri geçici olarak durdurmayı başarmışlarsa da sorunu kökten çözememişlerdir. Aynı ekip serinin ikinci kısmını oluşturan *Gizemli Kitap*'ta ise Yeşim Taşı'nın nasıl ve nerede kullanılacağını bulmak için mücadele eder. Eserde "O taşı bir şekilde kullanmalıydık fakat bu konuda hiçbir bilgimiz yok" (Ünal, 2021, s. 8) cümlesinden de anlaşıldığı gibi yeşim taşı, olay örgüsünün önemli düğümlerinden biridir. Oğuz'un liderliğinde hareket eden ekibin en önemli görevleri arasında her geçen gün etkisini daha da arttıran soğukların yol açtığı felaketleri ve ölümcül bir etkiye sahip salgını önlemek yer alır. Bunun için de ekip yeşim taşının kutsal kitaptaki kullanım şeklini bir an önce çözmek ve Erlik Han'ı durdurmak zorundadır. İklim felaketlerinin çözümü olarak gösterilen taş, diğer eserde olduğu gibi mitlerdeki mahiyetiyle ilişkilendirilir. Ayrıca yeşim taşının nasıl kullanılacağını araştırma görevinin romanda Oğuz'a verilmesi de önemlidir. Türk mitolojisinde dünyaya hâkim olma gücünü veren "yada taşı" ilk ata Yafes'e verilmiş, ondan oğlu Türk'e, Türk'ten de Oğuz'a geçmiştir (Bayat, 2007b, s. 157). Bu yönüyle romandaki Oğuz adlı karakter, engelleri aşarak hedefine ulaşan mitik/ destansı bir kişilik olarak Oğuz Kağan'la özdeşleştirilerek kahramanın yolculuğu çerçevesinde bir anlam kazanır.

2. Türk mitolojisindeki kahramanların kitaptaki karakterlerle özdeşleştirilmesi

2. 1. Kahramanın yolculuğu: Oğuz

Yazarın kutsal bir görev yükleyerek kurguya yerleştirdiği Oğuz karakteri, sorun çözme becerisi, birleştirici gücü ve lider kimliği ile Türk mitolojisinde Türklerin ortak atası olan Oğuz Kağan'la özdeşleştirilir. Yeşim taşı kitabının ilk serisinde Oğuz, kaybolan yeşim taşı bulma görevini yüzyıllar öncesinden kalan bir saat aracılığıyla Bilge Kağan'ın yol göstericiliği ile başarıyla tamamlar ve "Büyük kurtarıcı" sıfatıyla arkadaşları tarafından kahraman çocuk sözleriyle tebrik edilir" (Ünal, 2021, s. 7). Serinin ikinci kitabında ise Oğuz yeşim taşının nasıl kullanılacağını öğrenme ve Erlik'le mücadele ederek

dünyayı içinde bulunduğu felaketlerden kurtarma sorumluluğunu üstlenerek kutlu mücadelesine devam eder. Tamer Öğretmen, derslerinde bir zamanlar sessiz bir öğrenci olarak gördüğü Oğuz’u şimdi karanlık ve aydınlığın felsefesini yapan birine dönüştüğünü aktarıırken onun, gücü nasıl gördüğünü şu sözlerle aktarır: “Sanırım gücün kimin içinde saklandığını hiçbir zaman göremeyeceğiz. İstiridyenin içindeki inci gibi...” (Ünal, 2021, s. 92).

Anlatıcı, çocuk kahraman Oğuz’un başından geçen bazı olaylarla Oğuz mitinden çeşitli bölümlere gönderme yapar. Örneğin, kitapta Oğuz’un Erlik’e tabi olan kötü ruhlarla savaşması, “Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz’un insanlara ve hayvanlara zarar veren Kıat adlı yırtıcı hayvanla dövüşmesi”ni (Bayat, 2007a, s. 105) anımsatır. Anlatının başka bir bölümünde ise Oğuz mitindeki “Oğuz Kağan ve askerlerinin karşısına çıkarak ona yol gösteren Gök-yeleli kurt”un (Ögel, 2010, s. 579) çocuk kahraman Oğuz’un gözlerinden ışık saçarak karşısına çıkması ve “Ergenekon’dan çıkma vakti” şeklinde Oğuz’a seslenmesiyle kurguya yerleştirilir ve kurdun yol göstericiliğine gönderme yapılır. Eserde sadece Türk mitlerindeki kahraman adı ve özellikleriyle değil birbirine paralel olaylarla benzerlik kurulması yazarın Oğuz mitinden esinlendiğinin bir kanıtıdır.

Yeşim Taşı Efsanesi serisinin ana kahramanı Oğuz, kendi kimliğini ve değerlerini ararken varoluşunu anlamlı kılmak için bir dizi sınavdan geçerek Campbell’ın ayrılma-erginlenme-dönüş formülüyle aktardığı kahramanın değişim evrelerine uygun bir yolculuğa çıkar. *Kahraman’ın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde kahramanın bireyselleşme serüvenini ortaya koyan Campbell (2000, s. 100)’a göre bu yolculuk beklenmezliklerle doludur ve “macera her zaman ve her yerde bilinenin örtüsünün ötesinde bilinmeyene bir geçittir. Sınırdaki bekleyen güçler tehlikelidir. Onlarla iş yapmak risklidir; yine de usta ve cesaretli biri karşısında tehlike silinir.” Kendi içsel yolculuğuna çıkmaya hazır olan kahraman, içindeki özü keşfetmek, varoluş amacını anlamak ve ruhsal gelişimini tamamlamak için çabalamaktadır. Tinsel doğumun gerçekleştiği erginleşme aşamasında kozasından çıkan kahraman, kendi varoluşunu anlamlı kılmaya çalışacaktır. *Yeşim Taşı Efsanesi-Gizemli Kitap*’ta bahsi geçen kahraman, Oğuz Kağan’ın son torunu ve Yeşim Taşı’nın son muhafızı olan Oğuz’dur. İşgal atındaki Alor’a gitmeden önce savaş hazırlığına girişen Oğuz, kendisine verilen ağır yükün altında ezildiğini hisseder ve bu aşamada kendi içsel gücünü Yeniçeri Hasan’ın yardımıyla keşfeder. Yeniçeri Hasan da savaşı yönetecek kişi olan Oğuz’a bu konuda yardım ederek ona içindeki gizli gücü nasıl kullanacağını öğretir. “Karışık olan kafan değil, ruhun. Göğün hediyesi olan yıldırımlar güç versin kalbine, kutlu kayın ağaçlarını hisset ruhunda yıllardır gizli kalmış bu büyük sırrın yüceliği sarsın tüm bedenini” (Ünal, 2021, s. 43).

Mitik kahraman Oğuz Kağan gibi fantastik çocuk kahraman Oğuz da *Yeşim Taşı Efsanesi: Karanlık Dünyaya Yolculuk* kitabında rüyalar vasıtasıyla hareket eder. “Kitaptaki başkarakter Oğuz’un sık sık rüya görmesi, bu rüyalarda Hızır’la buluşması, Alageyikle konuşması Oğuz mitinde geçen Ulug Türk’ün gördüğü rüya motifini anımsatmaktadır” (Çalışkan & Bayraktar, 2021, s. 1564). Bu nokta *Yeşim Taşı: Gizemli Kitap*’ta da geçerlidir ve rüyalar görmeye devam eden Oğuz, Hızır vasıtasıyla yeşim taşı kullanacağı yerle ilgili bilgilerin Dîvânü Lugâti’t Türk’te saklı olduğu bilgisini rüyasında şöyle öğrenir: “Hızır Oğuz’a seslendi: Yeşim Taşı’nı kullan!/O kutlu mekânda/En kadim sözlükte saklı/Bunun yolu da yordamı da” (Ünal, 2021, s. 11).

Bireyselleşme sürecini tamamlamak üzere yolculuğa çıkan kahraman süreç içinde ya gölgesini yenecek ya da ona yenik düşecektir. Bu ikilem, romanda Oğuz’un zihninden geçen ve ona “Korkma” diye seslenen çağrıya daha fazla sessiz kalamaması, gölgesiyle yüzleşmesi ve zorluklarla dolu yolculuğa çıkmasıyla sonuçlanır.

2. 2. Umay

Türk mitolojisindeki kutsal varlıklardan biri de "tanrıça, mitolojik ana olarak anılan ve Göktürk Yazıtları'nda da adı geçen "Umay"dır. Altay Panteonu başta olmak üzere farklı özellikleriyle mitolojide yer alan Umay, *Yeşim Taşı Efsanesi-Gizemli Kitap* serisinde Oğuz'dan sonra gelen bir diğer önemli çocuk karakter olarak kurguda yerini alır. Kadınları, çocukları ve hayvanları koruyan bir tanrıça olarak bilinen Umay, inanışa göre kutsal kayın ağacından anne rahmine inen cenin döneminden itibaren çocukların bütün koruyuculuk işlevini üstlenmektedir (Köken, 2021, s. 64). Tonyukuk Yazıtında ise hem gök tanrı hem de kutsanmış yer-su beraberliği ile birlikte anılan Umay'ın bu birlikteliğinin nedeni ise ordu komutanının iradesi üzerinde baskı kurabilmek amacıyla olduğuna işaret edilir (Roux, 2017, s. 134). Umay'ın çocukları koruyan bir Tanrıça olduğu göz önüne alındığında, çocuk karakter Umay da savaş esnasında Oğuz ve arkadaşlarının yanında olan, onları koruyan manevi bir güç olarak yorumlanabilir. Aile bireylerinin ve çocuklarının kutsal koruyucusu olan Umay, kurguda bu özelliği yanında "bitkilerin can suyuna bakıp yorum yapabilme özelliği" (Ünal, 2021, s. 69) doğayı tanıma, yol gösterme, rüya yorumlama gücü ile birlikte anılır. Eser boyunca çocuk karakter Umay'ın suyun daha kutsal olduğunu düşünmesi, karabasanlarını suya anlattığında kötü rüyaların yok olduğunu söylemesi (Ünal, 2021, s. 9), yaşamın en büyük kaynağının su olduğunu söylemesi, canavarların su ile yok edilmesi gerektiğini iddia etmesi (Ünal, 2021, s.12), bitkilerin can suyuna bakıp yorum yapabilmesi (Ünal, 2021, s.69) Türk mitolojisindeki Umay'ın su ile ilgili özelliğine gönderme yapılan kısımlardır. Bu göndermenin en dikkat çekici noktası, Umay'ın kötü bir büyüyle kurutulmuş gölü suya kavuşturduğu bölümdür. Alor'da tek bir damla suyun kalmadığı gölün kenarına diz çöken Umay şu sözleri fısıldadıktan sonra gölü eski haline döndürmeyi başarır: "Yerin ve suyun iyisi/Kuruyan denizleri, okyanusları çıkar ruhundan/Tüm yiyecekler sunulsun Ülgen'e adanan/Toprakları ışıldat, gözlerinle sulanan!" (Ünal, 2021, s. 64).

3. Türk mitolojisinde önemli kişiler

3. 1. Erlik Han: Türk mitolojisinde şeytani düşman olarak anılan ve Bazı Altay kavimlerinde Arsan Dolay adıyla bilinen Erlik, insanlara hastalık, felaket ve ölüm getiren bir ilahdır (Köken, 2021, s. 69). Kötü ruhları temsil eden Erlik, düzeni bozmak ister, bu nedenle insanları Tanrı'nın emirlerine karşı gelmeleri için kıskırtır ve kötülüğünün cezasını çekmek üzere Tanrı tarafından ay ve güneşi olmayan karanlık dünyaya sürülmüştür (Seyidoğlu, 2019, s. 46). Kitapta Erlik'in Emirleri ve Erlik Han'ın Yolculuğu olmak üzere iki ayrı bölüm başlığına ismi verilen Erlik, planladığı kötülüklerle mitolojideki anlamına uygun olarak düzen bozucu bir varlık olarak kurguya eklenir. Eserin başlarında Oğuz'un rüyasına giren Erlik, yerin yedi kat altında yaşayan karanlık, kokan, ağzındaki tek dişi ile korkunç bir yaratık olarak resmedilir (Ünal, 2021, s. 24) ve Karanlık Dünya'nın efendisi olarak tanıtılarak bütün felaketlerin kaynağı ve kötülüklerin nedeni olarak gösterilir. Serinin ilk kitabında yeşim taşı çalarak insanlığı felakete sürükleyen Erlik, ele aldığımız ikinci seride de kötülüklerine devam eder. Karanlık ordusu ile Oğuz'la savaşarak Alor'u yok ettikten sonra Yeşil Dünya'nın sonunu da getirmeye kararlı olduğunun altı çizilir. "Erlik Han'ın ordusu vakit kaybetmeden Alor'a geçiş yaptı. Kadim ağaçları kestiler. Suları grinin en kesif rengine boyadılar. Göğün alıcı kuşlarını karanlık gölgelerinin içine hapsettiler" (Ünal, 2021, s. 56). Sadece tabiatı değil önüne çıkan tüm hayvanları yok eden Karanlık ordu, Erlik gibi acımasız ve yüzleri gibi yürekleri de korkunç varlıklar olarak tasvir edilir.

3. 2. Ülgen: Güney Altay bölgesinde Kutay olarak nitelendirilen, Yaradılış destanında Kayra Han olarak bilinen Ülgen; her şeyin hâkimi olarak nitelendirilir. Ülgen, mitolojide evreni yaratan, mevsimleri ve atmosfer olaylarını düzenleyen, yıldızların düzenini sağlayan, insan ve hayvan yüzlerini yaratan ve Şaman kozmogonisine göre on altı kat olan gökyüzünün en üstünde altın sarayda yaşayan bir ilahi

varlıktır (Köken, 2021, s. 59-60). Kurguda işlevsel bir yönü bulunmayan Ülgen’e küçük bir gönderme yapılır. Oğuz ve arkadaşlarının eline geçen Türk Mitolojisi adlı kitapta yer alan birçok başlıktan biri olan Ülgen, kitapta yer alan kısa bir dipnotla Türk mitolojisinde iyilik, bolluk ve bereket getiren bir ruh olarak tanıtılmaktadır.

3. 3. Ak Hatun: Kitapta Ak Hatun, Göktürklerin en büyük şamanlarından biri olarak tanıtılır. Türklerin Ergenekon’dan çıkışında Göktañrı’ya dualar ederek Göktürklerin kurtarılmasına yardım eder. Yol gösterme ve yardım etme özelliği açısından mitolojideki Ak-Ene’yi düşündürmektedir. Ak-Ene Verbitsky tarafından derlenen Yaradılış Destanı’nda Ülgen’e yerin ve göğün nasıl yaratılacağını öğreten bir başka deyişle dünyanın yaratılma ilhamını veren dişil ruhtur (Köken, 2021, s. 59; Çoruhlu, 2012, s. 106). Romanda da Ergenekon vadisinin tam ortasında yer alan kayın ağacının altından çıkan geçitle bir kız ve erkek çocuğu yanına alarak Türklerin kurtuluşuna önderlik eden Ak Hatun, Türklere çıkış yolunu gösterir. Ayrıca kurgunun devamında “Gökbil kurulduğunda Göktürk Devleti’nin en büyük şamanı Ak Hatun, ölümsüzlük iksirini elinde tutuyordu. Şifalı bitkilerden hazırladığı karışım sayesinde ölümsüzlük ilacını içen kişi de oydu.” (Ünal, 2021, s. 29) sözleriyle bir şaman olarak okur karşısına çıkar. Ak Hatun’un ölümsüzlük ilacının sırrını şifacılar aktardığı bu bilginin Lokman Hekim’e kadar geldiğinden bahsedilerek onun öğretici kimliğine vurgu yapılır.

3. 4. Mergen: Mergen, Türk mitolojisindeki Pergen Han olarak da bilinen bilimi, zekâyı ve felsefeyi temsil eden akıl tanrısıdır ve iyi okçu olduğu ve attığı ok hedefini şaşırmadığı için avcılarının ilham kaynağı olarak bilinir. Nişancılığı yanında bilgeliğiyle de tanınan Mergen Tengere, her şeyi bildiği, gördüğü ve yapabildiği için Türkler tarafından saygıyla karşılanır (Karakurt, 2012, s. 550; Bayat, 2017, s. 17). Eserde Yeşil Dünya’nın içinde yıllardır gizlenen orduya komutanlık eden Mergen, Erlik Ordusuyla savaşır. Büyük bir komutan olarak görülen Mergen elinde altın sarısı devasa bir yay ve güçlü fiziksel yapısıyla dikkat çeken bir biçimde şöyle tasvir edilir: “Ordunun önünde gri zırhıyla boyu iki metreyi aşan, heybetli ve her haliyle komutan olduğu anlaşılabilir biriydi. (...) Mergen’in yüzü kararlı ve ciddiydi. Kırmızı pelerini güneş gibi koyu koyu ışıltıyordu. Başının üstünde de altın bir miğfer parlıyordu” (Ünal, 2021, s. 48-49). Yunan Mitolojisindeki Apollon’a benzeyen Mergen mitolojideki birçok anlamı ve farklı özelliği ile güçlü bir komutan olarak kurguya yerleştirilir.

3. 5. Şaman: Türk, Altay ve Moğol halk kültüründe büyücü din adamı olarak anılan şamanlar rivayete göre Tanrı Ülgen tarafından kam (şaman) adını almıştır. İlkel topluluklarda doğüstü güçlerle iletişime geçebilen, dualarıyla hastaları sağaltabilen, törenlerle kötü ruhları kovabilen aynı zamanda değişik ritüelleri yerine getiren büyücü ve hekimdir (Karakurt, 2012, s. 430). Kitapta renkli giysileri, elindeki davulu, görkemli dansıyla uzun ve ayrıntılı bir şekilde tasvir edilen şaman, dinsel törenleri yöneten kişi kimliğindedir. Mergen ve askerleri büyük savaşa hazırlanırken Alor’a geçmeden önce şaman önderliğinde şu şekilde dua ederler: “Ulu Göktengri, sen bu mücadelemizi kutlu kıl. Doğaya, ağaca ve suya; ateşe, havaya ve kutsal toprağa zarar verenlere karşı yanımızda ol. Ülgen ve Umay’ın güçleri ruhumuzu sarsın!” (Ünal, 2021, s. 53-54). Savaş sırasında da orduya destek veren şaman, kutsal çalgısıyla gizli güçleri açığa çıkarır. Şamanın törenlerinde kullandığı özel çalgısı davuludur. Türk mitolojisinde şamanın bineği olarak algılanan davul, ona yardım eden hayvan-ruhlar gibidir. Şaman, davulun tek düze sesine göre göğe çıkar (Çoruhlu, 2012, s. 81). Kitapta da mitolojik karşılığına uygun olarak şaman, kutsal ayinin önemli bir parçası olan davuluyla birlikte tasvir edilir: “Şaman davuluna dokuz kez vurdu. Yıllardır gizli kalmış bir güç, yerden göğe savrulan kam, davulunun sesiyle geleceğin yüksek ufkunda yükseldikçe yükseldi” (Ünal, 2021, s. 62).

3. 6. Dede Korkut: Oğuz rivayetlerinde kimi zaman sadece "Korkut", kimi zaman "Korkut Ata" olarak geçen Dede Korkut, Türklerin eski destanlarındaki bilge kişidir. Halkın atası, kabilenin reisi, bilgin, güçlü halk ozanı ve bilge kişi olan Dede Korkut bozkır hayatının geleneklerini ve törelerini çok iyi bilen, kabile teşkilâtını koruyan bir Oğuz büyüğüdür. Zor ve güç durumlarda Hanlara öğütler veren, yol gösteren, içinden çıkılmaz gibi görünen güçlükleri çözen Dede Korkut, Türk edebiyatında kendi adıyla anılan hikâyelerin anlatıcısıdır (Gökyay, 2022). Kitapta Dede Korkut yanında Korkut Ata ismi de kullanılır. Erlik ve askerleri tarafından esir alınan Dede Korkut'un kurtarılış serüveni kurgunun önemli bir kısmını oluşturur. Anlatıcı tarafından bu kurtuluşun önemi "Dede Korkut'u kurtarmadan dönersek hiçbir Türk çocuğu destanın ve kahramanlığın ne anlama geldiğini asla öğrenemeyecek" (Ünal, 2021, s. 50) sözleriyle dile getirilir. Alor'daki savaştan sonra kurtarılan Dede Korkut, Oğuzların dünyayı kurtarma mücadelesine dâhil olur ve yeşim taşının kullanımında Oğuz'a yol gösterir. "Korkut Ata, "Oğuz, Yeşim Taşı'nı bu oyuğa yerleştirmelisin dedi ve kutsal sözleri söylemeye başladı: (...) Karanlıkları aydınlatan/Feleğin öcünü alacak bir Oğuz/Gün tuğ olsun, gök kurikan!" (Ünal, 2021, s. 113). Kutu koruyan, kutu bilen bilgi kişi Korkut Ata (Bayat, 2017b, s. 111) adının anlamına uygun olarak kitapta yeşim taşının kullanımını bilen tek kişidir ve Oğuz'un yanında yer alarak ona yol gösterir.

3. 7. Hızır: Türk kültüründe ab-ı hayat suyunu yalnız içen, ebedî yaşamı sembolize eden Hz. Hızır, darda kalanların her zaman imdadına yetişen boz atlı hamî gibi Türk destan, efsane ve rivayetlerinde sıklıkla görülür (Bayat, 2007b, s. 150). Kitapta da rüyasında, dokunmak istediği güllerin alev almasıyla ateşler içinde kalan ve kızgın bir ateş dalgasında Hızır'ı gören Oğuz, aradığı cevabı Hızır sayesinde bulur:

"Hızır, Oğuz'a seslendi:

'Yeşim Taşı'nı kullan!

O kutlu mekânda,

En kadim sözlükte saklı,

Bunun yolu da yordamı da." (Ünal, 2021, s. 11).

Kitapta yer alan anlatılanlar, Türk mitolojisindeki Hızır'la birebir örtüşmektedir. Ömer Ünal'ın *Yeşim Taşı Efsanesi* adlı romanı, çocuk edebiyatı eserlerinde Hızır'a bir karakter olarak yer veren ilk roman örneklerinden biri olması açısından ayrıca önemlidir. Bu yönüyle dikkat çeken kitapta Hızır, serinin ilk kitabında olduğu gibi ikincisinde de yol gösteren, zorda kalanlara yardım eden kimliğiyle okurun karşısına çıkar.

4. Türk mitolojisinde hayvanlar

4. 1. Kurt: Bazı topluluklarda totem bazılarında ata kültürünün bir parçası sayılan kurt; Türk, Moğol ve Altay mitolojisinin önemli unsurlarından biridir. Uygurca Oğuz Kağan Destanı'nda ve Başkurt Türklerinin efsanelerinde yol gösterici bir unsur olarak yer alan kurt, Türk kozmolojisinde gök unsuruna bağlı olarak aydınlığın ve buna bağlı unsurların simgesi olarak kabul edilir. Ayrıca kurt ögesi, biçim değiştirme temasıyla da ilişkilendirilmektedir. Oğuz Kağan destanında gök kurdun bir ışıkla (ışık, tanrının ya da tanrısallığın habercisidir) beraber ortaya çıkması buna örnek olarak verilir (Çoruhlu, 2012, s. 157-158).

Kitapta da ışık motifi ile birlikte yer alan kurt, bir bozkurttur ve mitolojideki anlamıyla kahramanın yolunu aydınlatarak ona "Kurdun gözlerinden çıkan ışık dalgası Oğuz'un çevresinde dolarken bir fıslıtlı çalındı kulağına: 'Kendi Ergenekon'undan çıkma vakti!'" (Ünal, 2021, s. 13) şeklinde bir mesaj iletir. Kurdun bir ışıkla beraber ortaya çıkması, Oğuz'un lider olacağını ve Ergenekon'da olduğu gibi

bozkurdun yol göstericiliğinde Türk topluluklarını kurtaracağını bir habercisidir. Oğuz’un kurdun, gözlerinde tüm yaşananları görmesi ise bozkurdun kurtarıcı bir rehber olma özelliğine dayandırılabilir.

4. 2. Alageyik: Türk mitolojisinde alageyik kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz bir av hayvanı motifi olarak dikkat çeker. Bizans kaynaklarında yer alan bir Hun efsanesine göre Hun avcılara yol gösteren dişi geyik, ordunun bataklıktan geçmesine yardım eder. Hun ordusunun Güney Rusya’daki Maeotis bataklığını geçtikten sonra gözden kaybolan geyik, Hunlar’ın İskit topraklarına girmesinde kılavuzluk etmiştir (Ögel, 2010, s.578-579). Bu yol gösterici av hayvanı motifi, Oğuz Kağan Destanı’ndaki savaşa giden Oğuz’a ve ordusuna yol gösteren kurtla özdeşleşir (Çoruhlu, 2012, s. 186). Kitapta ise mitolojideki işlevine benzer şekilde ortaya çıkan alageyik çocuk kahraman Oğuz’u Yeşil Dünya’daki yolculuğunda sırtında taşımakla kalmaz ona kızıl bir elma sunarak onun karnını doyurur. “Veda ederken ‘Sakın dinlenme, durma. Seni bekler ezeli, orada dünya güzeli’ diyerek” (Ünal, 2021, s. 67) hem maddi hem de manevi açıdan alageyiğe atfedilen yol göstericilik özelliği ile kurguya yerleştirilmiş olur.

4. 3. Aslan ve Ceylan: Kitapta çocuk kahramanın rüyasında karşısına çıkan aslan ve ceylan, merak uyandıracak bir formdadır: “Rüyasında daha önce hiç karşılaşmadığı birini gördü. Turuncu hırkalı, beyaz sarıklı ve aksakallarının ardından ona bakan yaşlıca bir adam. Bir elinde aslan diğerinde ceylan” (Ünal, 2021, s. 21). Oğuz’un rüyasında gördüğü bu özel kimlik Hacı Bektaş-ı Veli’dir. Onun kollarındaki gücü temsil eden aslan ve masumiyetin simgesi olan ceylan da tezatları birleştiren bir inancın simgesi olarak yorumlanabilir. “Bu etkileyici karizmatik kişilik, yüksek ideal (manevi) önderliği temsil eder. (...) Zıt görünüşteki iki canlı halk imgeleminde uyum içinde bir arada yaşamaktır” (Melikoff, 2010, s. 45). Zıtlıkların birlikteliği görünümündeki tasvirde aslan ve ceylan sembolize ettiği mitik anlamıyla yani birleştirici bir güç olarak kurguda yerini alır.

4. 4. Baykuş: İslamiyet’ten önceki bazı Türk topluluklarında ongun sayılan kuş, ruhun simgesi olarak kabul edilir. Orhun yazıtlarındaki ölüm anlamına gelen “uçmak” sözcüğü gibi benzer ifadelerde de bunu görmek mümkündür (Çoruhlu, 2012, s. 176). Türk kültüründe baykuşun uğursuz olarak yorumlandığı birçok örneğe rastlanır. Şeytan kuşu gibi isimlerle de anılan baykuş, ölüm habercisi olarak bilinir ve atasözlerinde, beddualarda uğursuz sayılan baykuşun gece ağlaması, baykuşun bulunduğu evden ölü çıkacağı olarak yorumlanır (Kaman, 2015). Bu bağlamda olumsuzluğu çağrıştıran baykuş kitapta da bu özelliğiyle kurguya yerleştirilir. Sahafi araştırmaya giden çocukların üzerinden “kanatlarını iyice gererek göğe havalanan” (Ünal, 2021, s. 23) baykuşun görülmesinden sonra kötü bir haber alınır.

5. Mitolojik nitelikli varlıklar

5. 1. Koncolos: Kitaptaki dipnotta “kışın soğuklarda ortaya çıkan, oldukça sınırlı kötü bir ruh” (Ünal, 2021, s. 23) olarak tanımlanan koncolos, görüntü itibarıyla ürkütücü, simsiyah ve tüylü bir yaratıktır. Kışın en soğuk zamanında geceleri gezen karakoncolos insana “Nereden geliyorsun?” vb. sorular soran aldığı cevaplarda kara ifadesi geçtiğinde ise insana zarar vermeyen bir varlık olarak tasvir edilir (Köken, 2021, s. 105). Eserde “Oğuz kara küplerinden yeryüzüne kızgın alevler atan koncoloslar ile süpürgelerinin üzerinde uçan cadıların gökyüzünde karşılaşmalarını hayal etti (Ünal, 2021, s. 23) sözleriyle mitolojideki anlamına uygun olarak kötülükleriyle bilinen iki varlık karşı karşıya getirilir. Kitabın Alor’a yolculuk bölümünde ise Oğuz ve ordusu küplerin içinden alev toplarını savuran koncoloslarla savaşır. Bu bölümde de “insan boyu kadar uzun dişleriyle” tasvir edilen koncolosların ürkütücü görüntüsüne vurgu yapılır.

5. 2. Tulpar: Türk mitolojisinde ışıklar içinde ve beyaz renkte tasvir edilen Şaman'ın gökyüzüne çıkmasına yardım ettiği için kanatlı olarak düşünülen tulpar, kanatlı at anlamına gelmektedir. Birçok Türk topluluğunda tulparın Tanrı tarafından savaşçılara yardım için gönderildiğine inanılmaktadır (Köken, 2021, s. 101). Anlatıcı, Taner Öğretmen ve öğrencileri yürümek zorunda kaldıkları bir süreci betimlerken tulpara gönderme yaparak okura bu mitolojik varlığı dipnotta tanıtır. Burada olduğu gibi eserde kimi zaman olay örgüsünde doğrudan yer almayan mitolojik unsurlar, anlatıcı tarafından metne eklenerek okur bilgilendirilir.

5. 3. Yedi Başlı Ejderha: Efsanevi bir yaratık olan ve Türklerde bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi olarak kabul edilen ejderha, Ön Asya kültürüyle temasa geçildikten sonra alt edilen bir kötülük simgesine dönüşür (Çoruhlu, 2012, s. 154). Kitapta Sosyal Bilgiler dersinde Dede Korkut hikâyelerinden bahseden Tamer Öğretmen vasıtasıyla yeni bir nüsha olan "13. Dede Korkut Destanı: "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!" tanıtılır ve çocuklara literatüre yeni giren nüsha hakkında bilgi verilir. Kurgudaki ejderhanın öldürülme motifi de mitolojideki ejderha anlamıyla paralellik gösterir.

5. 4. Yutpa: Yer altı canavarı olarak bilinen çatal kuyruklu, dört ayaklı bir yılan olan yutpanın Erlik Han'ın yaşadığı yeraltı dünyasında insanların gözyaşlarından oluşmuş olan Toybadım (Doymadım) adındaki nehrin girişinde yaşadığına inanılır (Bayat, 2017, s. 36; Çoruhlu, 2012, s. 183). Kurguda Yutpa, Oğuz'un askerlerine karşı savaşan devasa bir yaratıktır. Erlik'in ordusunda askerlerden biri olan Yutpa, "Evliyalari ellerinden kaçıran askerlerin başında"dır ve Yeşil Dünya'daki her şeyi yok etme emrini ver"ir (Ünal, 2021, s. 109).

5. 5. Haftar ve Enkebir: Erlik Han'ın yanında savaşan bu iki yaratık, anlatıcı tarafından kurguya tasvirleri yanında güçlü yanıyla birlikte şöyle dâhil edilir: "Erlik Han, Karanlık Dünya'nın en güçlü yaratıklarından Haftar ve Enkebir'i de yanına almıştı. Haftar simsiyah devasa bir at görünümündeyken Enkebir ise kapkaranlık bir gölgeyi andırıyordu" (Ünal, 2021, s. 110).

5. 6. Arçura: Uzun saçlı, kara görünümlü, tüm vücudu kılımla kaplı, ormanlarda yaşayan "orman cinii" şeytani, kötücül bir varlık olarak bilinir (Karakurt, 2012, s. 108). Kitapta Erlik Han'ın ordusunda Oğuz ve ordusunun koruma kalkanını aşmaya çalışan kötü varlıklar arasında ismi geçer.

5. 7. Demirkıynak: Her kılığa girebilen, korkunç sesler çıkararak insanların delirmelerine sebep olan Demirkıynak; Bigadiç dağlarında yaşayan, çok pis kokulu, kötücül bir yaratık olarak bilinir ve insanlar tarafından görüldüğü anda akarsu ya da göle girilirse insanlara bir zarar veremeyeceğine inanılmaktadır (Çobanoğlu 2003, s. 138; Duvarcı, 2005, s. 130). Türk mitolojisinde yer alan bu korkunç yaratık, kitapta Erlik Han'ın ordusunda Oğuz ve arkadaşlarına karşı savaşanlar arasındadır.

5. 8. Zada Han: Kitapta dipnotta açıklaması yapılan Zada Han, bir rüzgâr iyesisidir. Rüzgâr iyesi, iyi ve kötü özellikleri barındıran gökle yeryüzü arasında konumlanır. Elinde sembolik bir asa ile tasvir edilen Yel Babanın görevi, kasırga yaratmaktır (Köken, 2021, s. 97). Kurguda rüzgârların kutlu orduya yön verdiği söylenerek mitolojik varlığa ismen gönderme yapılır.

5. 9. Karabuğa: Eski Türklerde alpik ongunu ya da timsali olan boğa, yer ve gök unsuru içinde değerlendirilebilir. Yeraltı ilahı Erlik, Hint mitolojisindeki tanrı Yama'nın tasvirindeki gibi bir boğanın sırtında gösterilir (Çoruhlu, 2012, s. 168). Karabuğa, mitolojideki anlamıyla esere aynen şöyle

yerleştirilir: “Erlık Han, geçit ağacını buldu ve oradan geçip Atatürk Orman Çiftliği’nden çıkar çıkmaz bineği Karabuğa ile göğe havalandı” (Ünal, 2021, s. 110).

5. 10. Devler: “Devler, iyice yaklaştığında merkezdeki bütün askerler Mergen’in emriyle geriye doğru koşmaya başladılar” (Ünal, 2021, s. 63). İyi ve kötü olmak üzere farklı çeşitleri bulunan devler, birçok kültürün efsane, folklor ve mitolojisinde, masallarında yer alan doğüstü yaratıklardır ve genellikle insan görünümünde fakat anormal büyüklükte çok kuvvetli yaratıklar olarak tasvir edilmiştir (Karakurt, 2010, s. 280). Kitapta Erlık ordusunun güçlü askerlerinden biri olarak kurguya yerleştirilen devler, yer altı dünyası varlıklarından biri olarak gösterilmiştir.

5. 11. Tepegöz: Tepegöz, Türk söylencelerinde Kaf dağında yaşayan, bir perinin bir çobanla birleşmesinden doğan, yalnızca gözünden vurularak öldürülebilen, bedeninin diğer kısımlarına silah işlemeyen tek gözlü devdir. Bazen dişi, bazen de erkek varlıklar olarak rastlanabilen Tepegözlerin parmağında büyümlü bir yüzük takılıdır (Karakurt, 2010, s. 733). Kitapta devasa bedenleri, korkutucu yüzleri, yankılanan sesleriyle Tepegözler, Erlık ordusunun en güçlü üyelerindedir. Atılan okların işlemediği bu yaratıkların gücünün kaynağı da büyümlü olmalarıyla açıklanır: “Tılsımı bozmak senin elinde Oğuz. Tepegözlerin parmaklarında peri kızlarından aldıkları yüzükler var.” (Ünal, 2021, s. 60) sözleri mitolojideki anlamına vurgu yapar niteliktedir.

5. 12. Kayın Ağacı: “Tanrı’nın ağacı” diye adlandırılan kayın ağacının yanında yapılan duaların Tanrı’ya ulaştığına ve kabul olduğuna inanılır. Kayın ağacına şimşek düşmezmiş bu da kutsal sayılma nedenlerinden biri olarak görülür (Dirlik, 1997, s. 95). Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in rüyâsında gördüğü, büyüyüp tüm Dünyayı kaplayan ağaç da Uluğ Kayın’a benzemektedir. Ağaca bez (çaput) bağlayarak dilekte bulunma da yine Uluğ Kayın ile bağlantılı görünmektedir (Karakurt, 2012, s. 774). Kitapta dileklerin kabul olması için bez bağlanan Hıdrellez Ağacı da bir kayın ağacıdır ve “Yeşil Dünya’nın kurulmasına vesile olan ağaç bu olabilir” (Ünal, 2021, s. 33) sözleriyle kayın ağacının mitolojideki bu kutsal anlamlarına gönderme yapılır. Asıl olarak kitapta farklı dünyalara geçişi sağlayan gizemli bir geçit olması yönüyle dikkat çeken kayın ağacı, fantastik yolculuğa kapı aralayan önemli bir imgedir. Türk mitolojisinde şamanı besleyip, büyüten kayın ağacı Yakutlara göre, göğün en üst katında olup, göğün yere açılan kapısıdır ve Dünya Ağacı olarak bilinen kayın, yerle göğü birbirine bağlar (Karakurt, 2012, s. 38). Bu açıdan bakıldığında Atatürk Orman Çiftliği’nde yer alan kayın ağacı da temsili olarak iki dünya arasındaki geçidi simgeler ve Tamer Öğretmen’in liderliğindeki Oğuz ve arkadaşlarının Yeşil Dünya’ya geçişini sağlar.

6. Türk mitolojisine göre evrenin düzenlenişi ve kitaptaki yansımaları

Gizemli Kitap’ta evren “Üst Dünya, Yeşil Dünya ve Karanlık Dünya” olmak üzere üç bölümden meydana gelir. Kitapta bahsi geçen bu sınıflandırma, Türk mitolojisindeki yeryüzü, gökyüzü ve yeraltı şeklinde tasavvurla paralellik gösterir. Radloff’un derlemesinde Altaylılara göre dünya çeşitli katlardan meydana gelmekte ve bu tabakalar da birbirinden ayrılmaktadır. Yukarıda on yedi kattan oluşan ışık âlemi; aşağıda dokuz katlı karanlık âlem bunların arasında ise insanların yaşadığı yeryüzü bulunmaktadır. Işık bütün insanların dostu olduğu için ışık dünyasının yukarı katlarında kişiöğullarını yaratan, koruyan ve kollayan bütün iyi ruhlar, dâhiler ve tanrılar oturur; alttaki karanlık katlarda ise insanlara zarar vermek ve onları yok etmek isteyen ifritler, kötü ruh ve tanrılar yaşarlar (Radloff, 2008, s. 18). Yazar tarafından yeşil dünya, ışık âlemi (gök)’nin; üst dünya, yeryüzünün; karanlık dünya da yer altının karşılığı olarak kurgulanmıştır. Kitapta Karanlıklar Âlemi ve Yeşil Dünya’nın aynı anda oluştuğu bilgisi verildikten sonra dünya tasarımları şu sözlerle anlatılır: “Karanlık Dünya, Yeşil Dünya’nın zıttıdır. Kendi dünyamız

ise bir çeşit araftır. Arada kalmışların yaşadıkları mekân... Burada ölümsüzlüğe erenler Yeşil Dünya'da kalıcı hâle gelirken kötülüğü seçenler Karanlık Dünya'ya davet edilir." (Ünal, 2021, s. 46).

Yeşim Taşı: Gizemli Kitap'ta Yeşil Dünya'ya özel ve geniş bir yer ayıran yazar, ayrıntılı mekân tasvirleriyle kurgudaki boşlukları kapatır. Yeşil dünya, mavi ve yeşilin birleştiği, kuş seslerinin eşlik ettiği, insanın içine huzur veren, cenneti andıran güzel bir yer olarak anlatılır. Kitapta dikkat çekici noktalardan biri, Tamer Öğretmen aracılığı ile anlatılan Yeşil Dünya'nın oluşum öyküsüdür. Bu öyküye göre Çinlilerin saldırıları sonucunda Ergenekon vadisine giden ve buradan uzun süre çıkamayan Türkler, Ak Hatun'un Göktanrı'ya yalvarması sonucunda yer altından aniden bir kayın ağacı çıkar. Dokuz dallı, geniş budaklı bu ağacın büyümesi durunca açılan geçitle Ak Hatun yanına bir erkek ve bir dişi olarak Ergenekon'dan çıkmayı başarır. Bu dünya tasarımı dikkat çeken önemli unsurlar, kayın ağacıyla Altay yaratılış mitolojisine ve Ergenekon Destanı'na gönderme yapılmasıdır. Kurgu boyunca kayın ağacı boyutlar arası geçişi sağlayarak dünyaları birbirine bağlar, Oğuz ve arkadaşları da daha önceden de değinildiği gibi Atatürk Orman Çiftliği'nde bulunan kayın ağacındaki gizli geçit sayesinde Yeşil Dünya'ya geçiş yaparlar. Ölümsüzlük ilacını içen kağanlar, şamanlar, evliyalara, şifacılar ve anahtarıcı önemli kişilerin Yeşil Dünya'nın yurttaşları olduğu ve daha ismi bilinmeyen birçok önemli kişinin de burada bulunduğu söylenmesiyle de mitolojide ışık âleminde yer alan iyi ruhlarla ilişki kurulur.

Türk Mitolojisinde yer altı kötü ruhların gideceği "Tamug", cehennem olarak ifade edilmiş ve yeryüzünde kötülük yapan insanların Erlik'in kontrolünde kötülük yapan ruhlara dönüşerek burada yaşadığı ifade edilmiştir (Köken, 2021, s. 32). Kitapta ismi farklı yerlerde birçok kez geçen ve Yeşil Dünya'nın tam tersi görünümündeki Karanlık Dünya ise "Erlik" in hükmünde olağanüstü varlıkların yaşadığı, korkunç bir yer olarak anlatılır ve bu ülkenin ilk yöneticileri ve kralları şöyle tanıtılır: "Karanlık tarafın ilk Kralının Yettiye isimli bir ejderha olduğunu öğrendim. Zamanla bu görev başka yaratıklara geçti. Son olarak Erlik Han kral seçildi" (Ünal, 2021, s. 46).

7. Mitolojik nitelikli mekânlar

7. 1. Kara Tamu: Altay Yaratılış Destanı'nda geçen "Tüpken-Kara-Tamu", "derin kara cehennem" anlamına gelir (Ögel, 2010, s. 447). Kitapta askerlerine sinirlenen Erlik, onları cezalandırmak amacıyla Kara Tamu'ya göndermekle tehdit eder.

7. 2. Tanrı Dağı: Türklerin ortak kutsal dağları dağlardan biri olarak bilinen Tanrı Dağı, ismini dağların Tanrı makamı olarak görülmesinden almaktadır (Turan, 1979, s. 111). Eserde toprağın kutsal olduğu bilgisini veren Tamer Öğretmen, kitapta Tanrı Dağları'nın eteklerinden aldığı bir miktar toprağı kutsal olduğu inancıyla saklar.

7. 3. Kurgan: Kağanlar için yapılan mezar anlamına gelen kurganların defin odalarının bir ev gibi düzenlenmesi, eski Türklerin bu dünyadakine paralel bir dünyada yaşadıklarına inanmalarının bir göstergesidir (Çoruhlu, 2012, s. 142). Eserde yeşim taşı muhafızları "Köye giderken kurganlardan, damgalardan, Göktürkçe yazılardan söz ederken" (Ünal, 2021, s. 104) eski Türklerin yaşamlarını tanıtarak Türk tarihi hakkında da bilgi vermiş olurlar.

7. 4. Demirkazık (Dağı): Günümüzde Kutup Yıldızı olarak bilinen Demirkazık, dünyanın eksenini teşkil eden dünya ağacı ile Kutup Yıldızının oluşturduğu eksene bağlanır ve yıldızların, gezegenlerin gök ve yer ile ilişkisini sağlar (Çoruhlu, 2012, s. 27). Kitapta gök-ev-yer arasındaki bu ilişkiye farklı bir

göndermede bulunan yazar, Demirkazık adını bir yer adı olarak kurguya ekler. Oğuz’un Gökevi aradığı sırada bu tılsımlı evin Demirkazık Dağı’nın eteklerinde “kuzeyde” olduğu bilgisi verilir. Bu fantastik mekânla gerçek dünya arasında bağ kurulan eserde Demirkazık’ın mitolojik anlamına gönderme yapılarak duruma şöyle açıklık getirilir: “Tamer Öğretmen kendi dünyalarında da Demirkazık dağı’nın olduğunu ve Türklerin Kutup Yıldızı’na Demirkazık adını verdiklerini söyledi (Ünal, 2021, s. 36).

7. 5. İye Kültü: İyeler, sema ve yeraltı ruhlarıyla ilişkileri olmayan birbirinden bağımsız, gözle görülmeyen, yeryüzünün her noktasında bulunan, yeri, sahayı ve nesneyi koruyan ruhlar olarak tanımlanır (Bayat, 2007b, s. 142-143). Kitapta da mitolojideki anlamıyla iyiliksever ruh olarak tanımlanan iyeler, Yeniçeri Hasan’ın önderliğinde Karanlık Dünya’yı yok etmek için hazırlanan gizemli bir ordunun üyeleridir. Oğuz Kağan’ın dünyaya hükmetmek için kurduğu, etrafını büyülü topraklarla özel bir şehirde sakladığı bu ordu Çinlilerin Terracotta ordusunu andırsa da kendine has özellikleriyle ondan ayrılır: “(...) o orduya benziyor ancak Terracota düşmanlarımıza ait bir ordu ve onlar topraktan yapılmışlar, cansız ve ruhsuzlar. Bizim ordumuz, gerçek insanlardan, atlardan ve iyelerden oluşuyor” (Ünal, 2021, s. 42). Romanın ilerleyen sayfalarında savaş hazırlığı tamamlanan ordu anlatılırken yer ve su olmak üzere iki iyeden bahsedilir ve şöyle tasvir edilir: “Ordunun hepsini koruyup kollayan yer ve su iyeleri de mavimsi saydam bir görünüme sahiptiler, havada uçuşup duruyorlardı (Ünal, 2021, s. 48). Altay Şamanlarının tasavvuruna göre ruhlar üç farklı bölümde yaşayan ruhlar buldukları yere göre farklı isimler alırlar. Yer altı ruhlarına *körmes*, göktekilere *kuday* yer ruhlarına ise *Yer-Sub (Altay)* adı verilir (Bayat, 2007a, s. 60). Kitapta da bahsi geçen koruyucu ruhlar, isimleri nedeniyle mitolojideki Yer-Sub birlikteliğini hatırlatır.

7. 6. Ocak Kültü: Atalar kültü içinde değerlendirilen ve Hun Türklerinden itibaren izlerine rastlanan ocak kültüründe, çoğu zaman eril olarak tasavvur edilen ocak (ateş), yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesidir (Çoruhlu, 2012, s. 53). Türk tarihinde ocağın çok önemli bir yeri olduğunu vurgulayan anlatıcı, Türk milleti için ateşin anlamını şu sözlerle aktarır: “Ateş ve ocak Türkler için kutsaldır. Bu nedenle evlere ‘ocak’ da denir. Ateş olmadan ocak tütmez ve ocaksız da ev yürümez (Ünal, 2021, s. 31). Kitapta da tehlike altındaki Türk milletini kurtarmaya çalışan Oğuz ve arkadaşları yeşim taşı kullanma sırrını araştırırken Gökevi’nin ortasında yıllardır yanmayan bir ocağın varlığından şöyle haberdar olurlar: “Evin bacasının altına kurulu, mutfağın tam ortasında bir ocak göreceksiniz. Yıllardır ateşi yanmamış bu ocağı sadece bir kişi alevlendirebilir” (Ünal, 2021, s. 28). Kurgunun devamında Oğuz’un arkadaşı Berk, ocağı yakar ve ortaya çıkan alev topuna elini uzatarak Yeniçeri Hasan adlı askeri, alevler arasından çıkarır. Erlik’le savaşacak ve dünyayı kurtaracak ordunun kurucusu kimliğindeki Yeniçeri Hasan’la simgesel olarak kurtuluş mücadelesinin ateşi yakılmış olur ve mitolojideki anlamıyla ocağın tüteceği ve Türk soyunun devam edeceği aktarılır.

7. 7. Ateş Kültü: Türk mitolojisinde önemli bir yeri bulunan ve kutsal sayılan ateş, romanda hem Türk hem de Yunan kültüründeki kökenine gönderme yapılarak işlenir. *Gizemli Kitap*’ta, “masal dinlemekten ve anlatmaktan hoşlanan Berk”, insanlara ateşi getiren Prometheus’un öyküsünü çok sever. Ayrıca “öğrencilerine mitolojik hikâyeler anlatan Tamer Öğretmen” ateşin kökenini şöyle anlatır:

“Türklerin kadim mitlerinden birinde ateşi bulan üç kızdan söz edilir. Babaları, kendini üzen kızlarına küser. Kızlar da babalarını mutlu etmek için düşünür, dururlar. O sırada babaları birer sert taş ve demir olsa da şu soğuk kış gününde üşümesek diye söylenmektedir. Babalarının fısıltılarına kulak veren üç kız hemen kutlu dağlardan birer sert taş ve demir bulup getirirler. Taş ve demiri birbirlerine vurduktan sonra ortalık aydınlanır, bu sayede ateşi yakmış olurlar. Babaları da kızlarına sarılır ve onları affeder” (Ünal, 2021, s. 31).

8. Türk mitolojisinde sayılar, renkler ve önemli günler

8. 1. Yedi Sayısı: Farklı kültürlerde uğurlu veya uğursuz olduğuna inanılan sayılar, kimi zaman kutsallık atfedilerek bazı inanış ve uygulamaların bir parçası olur. Türk mitolojisinde farklı karşılıkları olan yedi sayısı, Altay Yaratılış destanlarında "Tanrı altı günde dünyayı yarattı yedinci gün dinlendi" (Ögel, 2010, s. 434) şeklinde geçer. Hem fiziksel hem de ruhsal anlamda tamamlanmışlığın, birliğin, uyumun, gücün ve mükemmelliğin karşılığı olarak bilinen yedi sayısı, kurguda da benzer anlamlarıyla kullanılır. Oğuz'un ve ordusunun savaş öncesi hazırlığının tamamlanması yedi gün sürer. Ayrıca Yeşil Dünya'ya yedi cemre düşmesi, Oğuz ve ordusunun atlarının ve boz yeveli kurtlarının yerden yedi kat arşa yükselmesinde de yedi; sırasıyla mükemmelliği ve birliği işaret eder.

8. 2. Dört Sayısı: Türk mitolojisinde de farklı karşılıkları bulunan dört sayısı genellikle dünya ve fiziksel gerçeklikle ilgilidir ve maddi düzeni tanımlar (Schimmel, 2000, s. 98). *Yeşim Taşı Efsanesi'*nde derste yaşamın kaynağı üzerine konuşan çocuklar aracılığıyla 4 kutsal güçten -özellikle de su ve topraktan- bahsederken dört sayısının mitolojideki maddi düzenine işaret edilir.

8. 3. Yeşil renk: Ölümsüzlüğü ve dirilişi çağrıştıran yeşil renk, doğumu, doğayı, gençliği, dirilişi simgeler. İslam dini ile birlikte önemi artan bu renk, aynı zamanda dini ve cenneti vurgular (Karakurt, s. 655). Romanda yeşil renk, mitolojideki anlamına uygun olarak evren tasavvurunda, üst dünyanın karşılığıdır ve cenneti simgeler. Ayrıca Oğuz'un Bilge Kağan'la iletişim kurmasını sağlayan saatinden çıkan yeşil ışık da mistik bir anlam kazanır ve ölümsüzlüğü hatırlatır.

8. 4. Siyah renk: Yeraltı dünyası ile ilişkilendirilen kara renk; kötülüğü, felaketi, kederi, gücü, yalnızlığı simgelemesi yanında karanlığı, ölümü çağrıştıırır (Çoruhlu, 2002, s. 185; Karakurt, 2012, s. 655). Kitapta siyah, Erlik'in pelerinin ve karanlık dünyanın rengidir ve mitolojideki anlamıyla birebir örtüşür.

8. 5. Nevruz: Bir diğer adı "Ergenekon Bayramı" olan Nevruz, Türklerin yeniden tarih sahnesine çıkışını, yeni bir yılın başlamasını ifade eder. Hunlardan Göktürlere, Uygurlardan Selçuklu'ya Osmanlı'dan günümüze duaların edildiği, dans gösterilerinin ve çeşitli eğlencelerin düzenlendiği, oyunların oynandığı; evlerin temizlendiği, yemek şölenlerinin verildiği, küs olanların barıştığı, suçluların affedildiği ve dileklerin kabul edileceğine inanıldığı özel bir gündür (Karakurt, 2012, s. 564-565). Eserde bu özel günün okulda bir pano düzenlenerek kutlandığına değinilir ve 21 Mart Nevruz Bayramı ile ilgili afişlerin, yazıların ve resimlerin bulunduğu panoda Türklerin Ergenekon'dan çıkışlarını gösteren resim (Ünal, 2021, s. 13) Nevruz'un mitolojideki anlamına uygun bir göndermedir.

8. 6. Hıdrellez: 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdrellez, Hızır ile İlyas'ın buluştuğuna inanılan gündür. Hızır ve İlyas kelimelerinin halk dilinde birleştirilmesiyle Hıdrellez şeklini almıştır (Yund, 1960, s. 2139). Anadolu'da birbirinden farklı şekillerde kutlanan bu özel günde dikkat çeken pratiklerden biri de ağaca bez bağlamaktır. Eserde "Hıdrellez Ağacı" ile bu pratiğe gönderme yapılırken bu önemli gün de şöyle anılmış olur: "Kayın, sedir ve gürgen ağaçlarıyla kaplı bir bahçeye geldiler. Dallarına kırmızı, mavi, yeşil, sarı renklerde bezlerin asıldığı büyükçe bir kayın ağacı fark ettiler. Tamer Öğretmen, 'Babam böyle bir ağaçtan söz etmişti. Bu Hıdrellez Ağacı'dır'" (Ünal, 2021, s. 33).

Sonuç

Dünya literatüründe modern okuma yöntemleriyle birlikte mitlerin edebiyattaki yerini çözümlemeye yönelik çalışmaların Türk literatüründe sınırlı olduğu özellikle de çocuk yazınında "Mitoloji ve Çocuk

Edebiyatı” -çok tartışmalı konulardan biri olmakla birlikte- konusunda büyük bir boşluk olduğu görülmüştür. Bu nedenle çocuk yazınında Türk mitolojisinin yerini tespit edebilmek için öncelikle genel anlamda çocuk edebiyatında mitlerin kurguya nasıl -bir yapıda, ne ölçüde ve hangi çeşitlilikte- taşındığı incelenmeli ve geliştirilen kuramlar doğrultusunda farklı mit okumaları gerçekleştirilmelidir.

Fantastik yazında mitik görünümün Türk mitolojisi üzerinden izinin sürüldüğü bu çalışmada örnek eser olarak seçilen *Yeşim Taşı Efsanesi: Gizemli Kitap* adlı yapıtın derin ve yüzey yapısında mitik öğelerin yer aldığı saptanmıştır. Romandaki mitik unsurlar tespit edilerek mitin, romanın dünyasındaki işlevi, yapısal katkısı, anlam dünyası açıklığa çıkarılmış ve Türk mitolojisine ait unsurların kurguya nasıl yerleştirildiği derinlemesine incelenmiştir. Bunun sonucunda Türk mitolojisine ait unsurların mitolojik anlamlarının kimi zaman aslına uygun olarak birebir kimi zaman da genel anlamına gönderme/çağırışım yapılarak doğrudan ya da dolaylı olarak esere taşındığı görülmüştür. Öncelikli olarak kitaba adını veren ve “yada” ismiyle de bilinen yeşim taşı, Türk mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen nesnelere biridir ve eser boyunca farklı anlatılarda neden kutsal olarak kabul edildiğine, Türk milleti için nasıl bir önem arz ettiğine birçok kez değinilmiştir. Diğer taraftan yazarın önemli bir görev yükleyerek kurguya yerleştirdiği ana karakter Oğuz; sorun çözme becerisi, birleştirici gücü ve lider kimliği ile Türk mitolojisinde Türklerin ortak atası olan Oğuz Kağan’la özdeşleştirilmiştir. Bu yönüyle Oğuz adlı karakter, engelleri aşarak hedefine ulaşan mitik/ destansı bir kişilik olarak kahramanın yolculuğu çerçevesinde bir anlam kazanmıştır. Bu da metnin derin yapısında Joseph Campbell’ın arketipçi eleştiride kullanılan mitosların bir formül-anlatının varlığını işaret etmektedir. Temel mitos kahramanı gibi Oğuz da ayrılma-sınav-dönüş aşamalarından oluşan bir serüven yaşamıştır. Bir nesneyi bulmak için yola çıkan (ayrılma); türlü engellerle karşılaşan ve bir ara yeraltı dünyasına inerek orada karanlık güçlerle savaşan (sınav); Oğuz da istediğini elde etmiştir. Bu da metnin derin yapısına mitosun başarılı bir şekilde yerleştirildiğini göstermektedir. Ömer Ünal’ın kadim Türk mitolojisini tanıtmayı hedeflediği *Yeşim Taşı Efsanesi* romanında fantastik kurguyla mitolojideki evren tasavvuruna uygun bir formda yolculuğa çıkardığı Oğuz karakteri ve fantastik dünyasındaki zengin kişi kadrosuyla Türk törelerini, Türk milletinin zengin kültürel birikimini gözler önüne sermiştir. Umay’dan Ak Hatun’a, Erlik’ten Mergen’e, Dede Korkut’tan Hızır’a, Türk mitolojisinde önemli kişileri; Bozkurt’tan alageyiğe, kayın ağacından yedi başlı ejderhaya, tulpardan koncolosa, yutpadan arçuraya kadar Türk mitolojisine ait birçok varlık ve ögeyi; iye, ocak ve ateş kültürünü; Tanrı Dağı’ndan Kurgan’a, Kara Tamu’dan Demirkazık Dağı’na pek çok mitolojik mekânı; Türk mitolojisindeki sayılar, renkler ve önemli günleri yazar eserine taşımış dipnotlarla da okurunu bilgilendirmeyi ihmal etmemiştir.

Ülkemizde çocuk ve gençlerin Batı kaynaklı fantastik edebiyatının popüler eserlerine fazlasıyla ilgi duyduğu ve çoğu zaman sinemada da benzer bir durumun olduğu gözlenmektedir, çok izlenenler listesi bunun bir göstergesidir. Türk kültürünün ve mitolojisinin tanınmasında/ tanıtılmasında bilim insanlarının, araştırmacıların ve uzmanların görevi çağdaş, güncel bilimsel bilgileri ortaya koymaksa sanatçı, yapımcı ve yazarların görevi de bu bilgileri estetik bir zevk oluşturabilecek güçte romana, hikâyeye, oyuna, çizgi filme ve filme dönüştürerek kitlelere sunmaktır. Özellikle de Türk mitolojisinden beslenen kaliteli romanların artması çocukların kendi kültürlerini merak ederek araştırmalarını ve tanımlarını sağlayacak, sözlü geleneğin anlatılarını dinlemekten uzaklaşan çocukların kendi kolektif bilinçaltını oluşturmasına yardım ederek eğlenirken bilgi edinmesine ve kendi mitolojilerini öğrenme isteği ve araştırma merakı uyandırmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda Ömer Ünal, *Yeşim Taşı Efsanesi* romanında Taner Öğretmen karakterinin ağzından öğrencilere mitoloji dersi verilmesinin gerekliliğinden bahseder. Ülkemizde mitoloji dersi üniversitelerin bazı bölümlerinde verilen genellikle de seçmeli bir derstir. Gençler üniversiteye gelene değin çok satan seri kitaplarda, animasyon filmlerde, çizgi romanlarda, fantastik filmlerde mitik unsurlarla karşılaşır. Ancak ne yazık ki bu mitik unsurlar,

çoğunlukla Türk mitolojisi kaynaklı mitler değil Yunan-Batı kaynaklı mitlerdir. Yabancı olduğu bir kültürün mitolojik varlıklarını öğrenen gençler için sadece üniversitede bir ders olarak mitoloji dersinin karşısına çıkması bir eksiklik, bir geç kalınlıktır. Mitoloji dersleri daha erken yaşlarda çocuklara verilirse, çocuklar hem Türk mitolojisini hem de Batı mitolojisini öğrenme ve mitik görünümlü karakterlerin daha iyi analizini yaparak okuduklarını, izlediklerini daha iyi değerlendirme imkânı bulabilirler.

Fantastik unsurlar çocuk ve ilk gençlik çağı okuyucusunun ilgisini çekmektedir. Bu nedenle okumayı sevdirmede, okuma alışkanlığı kazandırmada bu unsurları ihtiva eden eserler lokomotif görevindedir. Bu eserlerin cazibe gücünün farkında olan yazarlar kendi kültürlerine ait mitik öğelerle zenginleştirdikleri fantastik romanları, filmleri yayın dünyasına kazandırarak kendi mitolojilerini de öğretmekte ve bu yolla nesiller arasında kültür aktarımını da sağlamaktadırlar. Türk mitolojisi de bu yolla yeni nesillere öğretilir ve kültür aktarımı da gerçekleştirilebilir. Öyleyse bu tarz eserlerin yaygınlaşması adına yazarlara, eğitimciler ve alan araştırmacılarına iş düşmektedir.

Öneriler

Edebiyat dünyasına, yazarlara, film yapımcılarına yönelik öneriler:

Çocukların hayal güçlerini, ilk gençlik dönemi okuyucusunun da serüven duygusunu, merakını besleyen mitolojik dünya, edebiyat camiasında da sinema dünyasında da karşılığını görmekte, özellikle Batı mitolojisi konu ve karakter boyutunda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik unsurlara olan ilgi genel olarak bilinmeyene, gizeme karşı duyulan ilgiden kaynaklanmaktadır. Kendi kültürel kodlarımızın bir parçası olan Türk kültürüne ait mitolojik varlıkların ve olayların işlendiği edebiyat ürünleri ve filmler de ilgi çekecek böylelikle kendi mitolojik varlığımız öğrenilerek nesiller arası bağın güçlenmesi sağlanmış olacaktır. Edebiyat ve sinema dünyasının Türk mitolojisini işleyen nitelikli eserler ortaya koymaları hâlinde bu ilgi ve ihtiyacın karşılanması kendi kültürel mirasımızla sağlanacaktır.

Öğretmenlere, eğitim camiasına yönelik öneriler:

Batı mitolojisinden esinlenen Harry Potter, Yüzüklerin Efendisi gibi fantastik, mitik eserler çocuk ve ilk gençlik edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Kendilerini heyecanla okutan, bir sonraki kitabın çıkışını merakla bekleten bu seri kitaplar hem okuma alışkanlığı kazandırmada etkili olmakta hem de popüler edebiyattan yüksek edebiyata geçişte bir lokomotif görevi üstlenmektedirler. Eserini incelediğimiz Ömer Ünal gibi Türk mitolojisini işleyen kalemler de son yıllarda daha görünür olmuşlardır. Bu gibi, Türk mitolojisini işleyen kitaplardan haberdar olmak, onları öğrencilere tavsiye etmek, okutmak, birlikte okumak ve Türk mitolojisinin kahramanlarını tanıtmak eğitimciler düşmektedir.

Araştırmacılara, alan uzmanlarına yönelik öneriler:

Batı dünyasında yazarlar, film yapımcıları mite olan ilginin farkında oldukları için bu ihtiyacı karşılayan ürünler bolca yayınlanmakta, evrensel kültürün bir parçası olarak her milletten insana da hitap edebilmektedir. Mitolojik öğelerin çocuğun ve ilk gençlik dönemi okuyucusunun hayal dünyasını zenginleştirdiği konusunda yaygın bir kanı olsa da mitolojik eserlerin hangi yaşta itibaren okutulması gerektiğine yönelik eğitim bilimcilerin araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türk mitolojisinin gerek edebî eserlerde gerek televizyon yapımlarında konu olarak işlenmesi Batı dünyasına nazaran gecikmiş bir durumdur. Bu gecikmenin sebepleri araştırmacılar tarafından incelenmeye muhtaçtır. Bu gecikmede din mi, gelenek mi, hangi toplumsal faktör etkili, araştırılmalıdır.

Okunan bir kitapta, izlenen bir filmde geçen mitolojik unsurların Türk mitolojisine mi, Batı mitolojisine mi ait olduğunu okuyucu/izleyici bilemediği bir durumda genel kanı Batı mitolojisine ait olduğu yönündedir. Türk mitolojisine ait kahramanları, mitolojik unsurları etraflıca ortaya çıkaran proje, makale, tez boyutunda hazırlanmış her türlü araştırma ile mitolojik kahramanların kökenlerinin ortaya çıkarılması hâlinde yazarlara, film, dizi yapımcılarına, okuyucu/izleyicilere doğru bilgi ile yol gösterilmiş olacak ve Türk mitolojisinin öğrenilmesi sağlanacaktır.

Kaynakça

- Bayat, F. (2007a). Mitolojiye giriş. (4. Basım). İstanbul: Ötüken.
- Bayat, F. (2007b). Türk mitolojik sistemi-2. İstanbul: Ötüken.
- Bayat, F. (2017). Kadim Türklerin mitolojik hikâyeleri. İstanbul: Ötüken.
- Boynukara, H. (1997). Modern eleştiri terimleri. İstanbul: Boğaziçi.
- Campbell, J. (2000). Kahramanın sonsuz yolculuğu.(Çev. Sabri Gürses). İstanbul: Kabalıcı.
- Cajete G. A. (2017). Children, myth and storytelling: An Indigenous perspective Global Studies of Childhood, Vol. 7(2) 113-130. doi:10.1177/2043610617703832.
- Çalışkan, Ş. S. & Bayraktar, M. (2021). Fantastik çocuk yazınında Türk Mitolojisinin bulunma durumu: Yeşim Taşı efsanesi örneği. Turkish Studies - Language, 16(3), 1559-1572. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51860>
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Türk Halk kültüründe memuratlar ve halk inançları, Ankara: Akçağ.
- Çoruhlu, Y. (2012). Türk mitolojisinin anahatları. İstanbul: Kabalıcı.
- Dirlik, Ü. Ş. (1997). Fethiye'de halk inançları. Denizli: Genç Reklam.
- Duvarcı, A. (2005). Türklerde tabiatüstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar, uygulamalar. Bilig, 32, s.125-144.
- Eliade, M. (2011). Mitlerin özellikleri. (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om.
- Gariper C. ve Küçükcoşkun Y. (2012) Mit ve roman üzerine kısa bir bakış. Bizim Külliye, S.51, s. 34-39.
- Gökyay, O. Ş. (2022).Dede Korkut, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dede-korkut> (Erişim Tarihi:04.05.2022).
- Kaman, G. S.(2015). Baykuş kelimesi ve baykuşla ilgili inançlar üzerine. Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.10 (8), p. 1137-1154,
- Karakurt, D. (2012). Türk mitoloji ansiklopedisi açıklamalı-resimli Türk söylence sözlüğü. E-kitap.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel.
- Köken, M. (2021) Türk mitolojisi. İstanbul: Karakarga.
- Melikoff, İ. (2010). Hacı Bektaş, efsaneden gerçeğe. (Çev. Turan Alptekin). İstanbul: Cumhuriyet.
- Neydim, N.(2004). Popüler çocuk kitapları ve medyasının çocuk kültürüne etkilerine sosyolojik gerçeklikler açısından bakış. Popüler Kültür ve Gençlik -Özel Sayı- Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, (57), s.76-80.
- Rank, O. (2016). Kahramanın doğuş miti, mitolojinin psikolojik yorumu.(Çev. Gökçe Yavaş). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Ögel, B. (2010). Türk mitolojisi-I (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar).(5. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Radloff W. (2008). Türklük ve şamanlık. (1. baskı). İstanbul: Örgüm.
- Roux, J. P.(2017). Eski Türk mitolojisi. (Çev. Musa Yaşar Sağlam). Bilge Su yayınları
- Schimmel, A. (2000). Sayıların Gizemi. (2. Baskı). İstanbul: Kabalcı.
- Tökel, D. A. (2012). Edebiyat Mitolojinin Mitoloji Edebiyatın Neresinde?. Bizim Külliye, S:51, Mart-Nisan-Mayıs, s. 23-29.
- Turan, O.(1979). Türk cihan hâkimiyeti mefkuresi tarihi. İstanbul: Nakışlar.
- Ursula K. Le Guin (2002). "Çocuk ve Gölge". Kadınlar, Rüyalarda, Ejderhalar. (Haz. Deniz Erksan, Bülent Somay, Müge Gürsoy Sökmen).(2. baskı). İstanbul: Metis.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (8. baskı). İstanbul: Seçkin.
- Yund, K. (1960). Türkiye'de hıdırellez, Türk Folklor Araştırmaları, 6 (130), 2139-2145.